

УДК 930.2

*М. Я. Левицька**Українська академія друкарства***ДОКУМЕНТ, ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО
ТА ДРУКОВАНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ:
ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ГОЛОВНОГО ЗАВДАННЯ
ТЕОРЕТИЧНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА**

Розглянуто головні ознаки газети як об'єкта документознавчої науки та як джерельної бази історичних досліджень, описано інформаційно-комунікативні характеристики, зіставлені дефініції поняття «документ» у державних стандартах.

Ключові слова: *засоби масової інформації, газета, документознавство, документ, комунікативний, інформаційний, опублікований, документальне джерело*

Серед друкованих ЗМІ традиційно називаємо газети та журнали. Як різновид друкованих ЗМІ газета містить переважно текстову інформацію. Газетні видання відтворюють те, що відбувається на сучасному етапі; газетна інформація відображає події сьогодення та факти повсякденного життя. Інформаційний зміст газети обумовлений динамізмом процесів суспільного життя. В діахронному аспекті газета розглядається як документальне джерело історичних наук.

Отже, доцільно проаналізувати, чи може газета розглядатися в системі документознавства як об'єкт термінологічної системи науки.

На складність тлумачення терміна «документ» з огляду на його багатозначність та омонімічність семантики вказують Є. О. Плешкевич, С. Г. Кулешов, М. П. Люшенко, К. Б. Гельман-Виноградов, Н. М. Кушнарєнко. Вчені брали до уваги передусім соціально-комунікативно-інформаційні характеристики, враховували обставини існування в зовнішньому середовищі, сферу виникнення. Наталія Миколаївна Кушнарєнко розглядає також кумулятивну функцію як головну для тлумачення документа [5]. Засоби масової інформації хоч і називаються серед документальних засобів, однак докладно не розглядаються з погляду змісту самого поняття документа.

Друковані засоби масової інформації з початку ХХ ст. вважаються різновидами документів. Один із зачинателів-документознавців бельгієць Поль-Марія-Гіслен Отле вважав документами книги, журнали, газети, листи і загалом кореспонденцію; доповіді, замітки, письмові нотатки різноманітні; карти, плани, статистичні матеріали, синоптичні таблиці, фотографії, малюнки, діаграми. Вчений розглядав документ у широкому соціально-культурологічному контексті як кристалізовану думку, він вважав документом усе, що служить для реєстрації, передачі й збереження спогаду про який-небудь предмет, або ж для того, щоб представити цей предмет у вигляді, придатному для дослідження. З середини ХХ ст. формується теоретичне обґрунтування нерозривного зв'язку понять «документ» та «інформація». Документ став розглядатися як інформація,

закріплена на матеріальному носії. Було виділено найістотніше у документі — його інформаційну складову.

Газета також закріплена на матеріальному носії — папері, головне в її публікаціях — інформація. Крім того, газети як сучасне мас-медійне видання мають власне свої характерні ознаки. По-перше, розрізняються за періодичністю виходу в світ (щоденні, щотижневі); за читацьким призначенням можуть бути розраховані на масового читача чи на спеціалістів; за розповсюдженістю виокремлюють загальнонаціональні (всеукраїнські), центральні, регіональні (виходять і розповсюджуються в межах окремого району, місцеві (обласні, міські, районні), корпоративні (виходять і розповсюджуються в межах підприємства, закладу, компанії).

Наступна важлива ознака — газета є одним із найпоширеніших засобів комунікації, має надзвичайно різноманітну тематику: це урядові офіційні видання, ділові фінансові, комерційно-рекламні, літературно-художні, юридичні, медичні, педагогічні, спортивні, гумористичні, релігійної, військової тематики та політематичні газети. Масова газета розрахована на широке коло читачів, соціальні видання — для окремих соціальних груп, їх завдання полягає в забезпеченні комунікації в цих групах суспільства.

І зрештою, газетна сторінка, шпальта поєднують два види комунікації — вербальну та візуальну, що забезпечує гармонійне сприйняття інформації. Газетне видання належить до технічного класу засобів комунікації. Це періодичне видання на розгорнутих аркушах, без обкладинки; формат від А2 до А6. Друкований текст у газеті розташовується колонками, текстові форми, як правило, невеликі за обсягом.

Отже, газета у широкому тлумаченні має ознаки документа, а характеристики як засобу масової інформації тільки підсилюють її семантику документального значення.

Звернімося до діючих державних стандартів (ДСТУ), їх трактувань поняття «документ». У ДСТУ 2392-94 зазначається: «Документ — записана інформація, яка може розглядатися як одиниця під час здійснення інформаційної діяльності» [4]. ДСТУ 3017-95: «Документ — матеріальний об'єкт з інформацією, закріпленою створеним людиною способом для її передавання в часі та просторі» [2]. ДСТУ 2732:2004: «Документ — інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі» [3]. Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) визначає документ як записану інформацію, що може бути використана як одиниця в документаційному процесі [1].

Як бачимо, зазначені вище дефініції охоплюють зміст понять «друковані періодичні видання», оскільки газети та журнали створюються шляхом журналістської діяльності, в основі якої міститься записування інформації про факти та події сучасного соціуму; результати цієї діяльності фіксуються, закріплюються на паперовому носії, розмножуються друкарським способом, розповсюджуються у просторі, передусім на території України; зберігаються у

часі (у бібліотечних та архівних фондах). Для прикладу, за даними Державної реєстраційної служби України за станом на 1 січня 2013 року зареєстровано 6012 газет із загальнодержавною, регіональною та зарубіжною сферами розповсюдження. Щодо прикладу передачі в часі варто згадати хоча б фонди підшивок газет бібліотеки Львівського державного університету ім. І. Франка: тут зберігаються газети від 1807-го до 1939 років; бібліотека у той час отримувала обов'язковий примірник періодичних видань, які з'являлися на території українських земель.

Дефініція «документ» у діловому українському мовленні містить додаткові аспекти: обов'язкові композиційне оформлення та правова складова. «Документ — матеріальний об'єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію, оформлений у зведеному порядку і має відповідно до чинного законодавства юридичну силу» (ДСТУ 2732–2004). Фіксуємо, що кожний номер газети має зведений характер: складається з постійних комунікативних реквізитів, з назви, надзаголовків, підзаголовкових даних, дати (число, місяць, рік видання), вихідних даних про редактора, редакційну колегію, засновника або видавця, реєстраційне свідоцтво, адресу про місце видання, передплатний індекс, телефони, кількість примірників). Юридичний, правовий аспект друкованих засобів масової інформації регламентується законами України, зокрема Законом «Про інформацію».

Розглянемо документальні властивості газети як різновиду опублікованого документа (документи поділяють на опубліковані та неопубліковані). Звичайно газету відносимо до опублікованих документів, тобто таких, що призначені для широкого й багаторазового використання, мають тираж (незалежно від способу тиражування), а також вихідні дані. Нагадаємо, *газета* — періодичний друкований документ, що складається з випусків (номерів), які виходять через певні проміжки часу, і містять офіційні матеріали, оперативну інформацію, статті з актуальних суспільно-політичних, виробничих, наукових питань та літературні твори і рекламну інформацію. Випуски (номери) періодичного документа однаково оформлені, мають номер або дату виходу і, як правило, однаковий обсяг та формат. Кількість номерів протягом року є також однаковою. Отже, газетне видання розглядаємо як єдність складових його елементів і підсистем, тобто як документ, сформований з текстової, інформаційної та матеріальної складових.

Газета як об'єкт документознавчої науки має двоїстий характер змісту документальної інформації. Передусім це документ, який несе інформацію для правового унормування діяльності суспільства. У газетах публікуються напрацьовані державними установами юридичної сили документи, тобто офіційна документована інформація, створена в процесі діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. При цьому інформація таких документів стає загальнодоступною, тобто вона оприлюднюється, «доводиться до відома населення в порядку, встановленому Конституцією України».

У підпорядкуванні органів державної влади та місцевого самоврядування сьогодні перебувають друковані засоби масової інформації, завданням яких, серед іншого, є доводити до відома суспільства закони України, постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України (йдеться про «Урядовий кур'єр» — газету центральних органів виконавчої влади України, газету Кабінету Міністрів України; газету Верховної Ради «Голос України»), рішення органів місцевого самоврядування (для прикладу назвемо «Вечірній Київ» — щоденну вечірню газету Київської міської ради, «Запорізьку правду» — газету Запорізької обласної ради, «Тернопіль вечірній» — газету Тернопільської міської ради). Інші, недержавні, друковані засоби масової інформації також мають право оприлюднювати нормативно-правові офіційні документи. Це передбачається в укладених угодах між державними установами та редакціями відповідних періодичних видань. Серед таких часописів «День», щоденна всеукраїнська газета київського приватного акціонерного товариства «Українська прес-група»; «Високий Замок», щоденник львівського приватного акціонерного товариства «Видавничий дім «Високий Замок», тощо.

Юридична сила опублікованих документів визначається у самому тексті документа, в останньому пункті якого обумовлено: «Закон набирає чинності з дня його опублікування» (можливі варіанти). Документи для опублікування спеціально готує й надсилає в ЗМІ державне інформаційне агентство (ДІНАУ).

Газети публікують не тільки тексти законів, а й усі зміни до них. Наприклад, «Урядовий кур'єр» від 24.10.2013 року надрукував інформацію такого змісту:

*Про внесення зміни до Закону України
«Про ратифікацію Європейської конвенції
про спільне кінематографічне виробництво»*

Верховна Рада України постановляє:

1. В абзаці другому Закону України «Про ратифікацію Європейської конвенції про спільне кінематографічне виробництво» (Відомості Верховної Ради України. — 2009. — № 30, ст. 426) слова «Міністерство культури і туризму України» замінити словами «Державне агентство України з питань кіно».

2. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Президент України В. Янукович, м. Київ, 18 вересня 2013 року.

Інший бік двоїстого характеру інформації газети полягає в тій важливій ролі, яку періодичне видання відіграє в збереженні інформації стосовно часового виміру. У діахронному (порівняльно-історичному) аспекті газета як джерело інформації перетворюється в історичний документ. Періодичні видання є невід'ємною основою документної забезпеченості з проблем становлення не лише краєзнавчих досліджень, ідеології, національної освіти, соціально-економічних зв'язків, розвитку культури та історії, вони істотно вирізняються від інших джерел: по-перше, відтворенням подій часу, актуальним

та критичним інформаційним матеріалом; по-друге, оперативністю виходу в світ; по-третє, масовими та загальнодоступними тиражами. Газети як важливе джерело вивчення систематично привертають увагу науковців [6]. Німецький соціолог Карл Дойч вважав, що будь-яка співпраця людей потребує комунікації, і чим краще організоване суспільство, тим більша потреба в комунікації, тобто інформації. А отже, газети й надалі відіграватимуть важливу роль документального супроводу та фіксування нашого життя.

Із зазначеного вище робимо висновок, що газета є засобом опублікування, оприлюднення правового документа державного рівня. Саме через газету довідуємося про правове регулювання діяльності держави, завдяки газетним публікаціям стаємо оповіщеними про законодавчі акти, закони, укази, постанови, маємо можливість бути обізнаними з ними, вивчити їх та, відтак, дотримуватися юридичних норм. Газета служить єднальною комунікативною ланкою між громадянським суспільством і державою, а також виконує важливу функцію первинної документальної інформації, фіксуючи факти та події у суспільстві, які відбуваються тут і зараз, а ще, зберігаючи записану інформацію з плином часу, слугує документальним джерелом для історичних наук.

1. Бірюкова Т. Л. Конспект лекцій з дисципліни «Документознавство» / Т. Л. Бірюкова ; Одеський національний політехнічний університет. — Одеса : ОНПУ, 2011. 2. Видання. Основні види. Терміни та визначення. — ДСТУ 3017-95. — Офіц. видання : [чинний від 01.01.1996]. — К. : Держстандат України, 1995. 3. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. — ДСТУ 2732:2004. — Офіц. видання : [чинний від 01.01.2005]. — К. : Держспоживстандат України, 2004. — 36 с. 4. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни і визначення. — ДСТУ 2392-94. — Офіц. видання : [чинний від 01.01.1995]. — К. : Держстандат України, 1994. 5. Кушнарченко Н. Н. Документоведение : учеб. / Н. Н. Кушнарченко. — 8-ое изд. — К. : Знання, 2008. 6. Політологія: Навчально-методичний комплекс / [за ред. Ф. М. Кирилюка]. — К. : Центр навч. л-ри, 2005. — 697 с.

ДОКУМЕНТ, ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ ИСТОЧНИК И ПЕЧАТНЫЕ СРЕДСТВА МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ: К РЕШЕНИЮ ГЛАВНОЙ ЗАДАЧИ ТЕОРЕТИЧЕСКОГО ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЯ

Рассмотрены главные составные газеты как объекта документоведения, а также как источника исторических исследований, описаны информационно-коммуникативные характеристики, сопоставлены дефиниции понятия «документ» в государственных стандартах.

DOCUMENT SOURCE AND DOCUMENTARY PRINT MEDIA: BY SOLVING THE MAIN PROBLEMS OF THEORETICAL DOCUMENTATION

Considered the main components of the newspaper as an object of Documentation, and like a source of historical research, informational and communicative characteristics are described, definitions of the concept of «document» of state standards are compared.